

Information as product

Інформація як товар

Daria Marits

Key words:

information, product, ownership, fiction, legal relations.

Ключові слова:

інформація, товар, право власності, фікція, правові відносини.

Постановка проблеми. Усталеним в юридичній літературі є погляд, що інформація за своєю правовою природою є немайновим благом. А право власності у свою чергу – це речове право. Тому виникає питання щодо можливості використання словосполучення «право власності на інформацію», і відповідно можливості виникнення цього права в іншій особі. *Актуальність* обраної тематики обумовлюється тим, що інформація у сучасних правових відносинах, і до речі не завжди законних, виступає не лише як нематеріальний об'єкт, а і як товар, що виступає предметом договору, який представляє велику цінність для набувача такої інформації. Зазвичай, інформація, яка представляє інтерес, відноситься до інформації з обмеженим доступом, являється конфіденційною або ж приватною. Таким чином, купівля – продаж інформації, можливість виникнення права власності на неї представляє інтерес як з теоретичної, так і практичної точки зору.

Виклад основного матеріалу. Так, попередня редакція Закону України «Про інформацію» містила ст. 38, яка власне і мала назву «Право власності на інформацію». У ній містилось визначення поняття, що слід розуміти під правом власності на інформацію, підстави виникнення такого права, порядок і правові підстави користування такою власністю. Так, законодавець визначав, що право власності на інформацію – це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією¹. Відповідно до такого визначення інформація розглядалась як товар (рід), на який може виникати право власності. У ст. 39, яка мала назву «Інформація як товар» зазначеного Закону, дана стаття, яка також на сьогодні втратила чинність, зазначалось, що інформаційна продукція та інформаційні послуги громадян і юридичних осіб, які займаються інформаційною діяльністю, можуть бути об'єктами товарних відносин, що регулюються чинним цивільним та іншим законодавством. На момент написання цієї статті Закон України «Про інформацію» має вже іншу редакцію. І як зазначає автор статті «Право на інформацію: публічну й не дуже»², ліквідовано термін «право власності на інформацію» і у ст. 23 Закону (чинна редакція) його замінили згідно про інформаційну продукцію та інформаційні послуги.

Згідно з ч. 2 ст. 23 Закону законодавець визначає, що інформаційна послуга та інформаційна продукція є об'єктами цивільно-правових відносин, що регулюється цивільним законодавством. На думку А.І. Марущак предметом регулювання цивільного права України є особисті немайнові та майнові відносини. Відповідно суб'єктивні цивільні права особи на інформацію можна поділити на майнові та особисті немайнові. Основним майновим правом особи на інформацію є право власності³. Втім, варто зазначити, що наведена цитата вченого також базувалась на інформаційному законодавстві, яке на сьогодні не є актуальним. Однак, це не означає, що наукові дискусії щодо цього питання втратили актуальність, адже вони точились і на момент дії тих норм, про які ми зазначали вище. Щодо майнових інформаційних прав, то серед них можна назвати право на вироблення інформації; право на доступ і використання інформації; право дозволяти використання об'єкта інформаційного права; право перешкоджати неправомірному використанню і поширенню об'єкта інформаційного права, зокрема забороняти таке використання; інші майнові інформаційні права, встановлені законом⁴.

¹ Про інформацію : Закон України (ст. 38 втратила чинність).

² Філоненко С. Право на інформацію: публічну й не дуже / С. Філоненко // Віче. – № 11. – 2011. [Електронний ресурс]. – режим доступу : <http://veche.kiev.ua/journal/2592/>.

³ Марущак А.І. Цивільні права на інформацію / А.І. Марущак // Юридичний вісник. – № 3 (12). – 2009. – С. 34.

⁴ Кохановська О.В. Основні теорії у сфері інформаційних правовідносин: концепція інформаційних прав як приватноправового інституту і теорія інформаційного права як галузі права у сучасній правовій доктрині України / О.В. Кохановська // Приватне право. – № 1. – 2013. – С. 189.

Таким чином, можна наводити аргументи щодо можливості або неможливості застосування інституту права власності до такого об'єкта правових відносин як інформація. Неможливість виникнення права власності на інформацію, з точки зору окремих правознавців, виявляється у наступних властивостях інформації: а) нематеріальність; б) вона може бути скопійована та відтворена необмежену кількість разів; в) одна і та сама інформація як об'єкт права може одночасно перебувати у необмеженого кола суб'єктів права; г) неможливість застосування відносно інформації як об'єкта права інститутів віндикації та застави власності; інформація вимірюється не тільки кількісно, також береться до уваги цінність об'єкта, яку визначає змістовна сутність інформації; д) багатоваріантність форм подання інформації⁵.

У свою чергу А.І. Марущак певною мірою погоджуючись з наведеними властивостями, все ж таки визначає, що інформація може бути об'єктом права власності. Підтвердженням цьому є не лише здатність інформації до матеріалізації (може бути використаною, стати товаром та послугою на ринку), а й факти операцій з інформацією у реальних правовідносинах (продаж компакт-дисків, газет, журналів тощо)⁶. Втім, на наш погляд, у даному випадку інформація, яка міститься на конкретному компакт-диску (на якому міститься пісня, фільм тощо) або ж стаття у журналі є об'єктами права інтелектуальної власності. А безпосередньо компакт-диск – є носієм такої інформації. І відповідно до цього, згідно зі ст. 419 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного, тобто перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності, і у свою чергу перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. Так, А.О. Баранов прийшов до висновку, що українське законодавство є досить суперечливим щодо визначення права власності на інформацію і вважає за доцільне ввести до інформаційного законодавства такі правові норми, які надади б змогу використовувати всі механізми цивільного права щодо введення інформації у цивільний обіг. Зміст цих правових норм повинен встановити зокрема, що інформація в її певних організаційних формах повинна бути віднесена до об'єктів права власності. Інформація у вигляді інформаційних продуктів (організаційні форми – документи, книги, бази даних, ілюстрації, фотографії, голограми, кіно-, відеофільми тощо) повинна бути визнана предметом матеріального світу, тобто віднесена до речей⁷. Така пропозиція викликає заперечення з наступних міркувань. Знову ж таки названі у цитаті «організаційні форми» у вигляді баз даних, книг, ілюстрацій є нічим іншим як об'єктами інтелектуальної власності, з приводу чого нами вже наведено положення ст. 419 ЦК України щодо співвідношення права інтелектуальної власності та права власності. Крім того, перелічені об'єкти і так виступають предметами матеріального світу і являються речами, про що свідчить пряма вказівка закону, а саме ст. 177 ЦК України, згідно з якою об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі результати інтелектуальної, творчої діяльності. Крім того, та чи інша форма, на якій може бути відображено або збережено інформацію, являється носієм такої інформації. Тому і викликає заперечення думка і одночасно пропозиція науковця про те, що інформація в її певних організаційних формах повинна бути віднесена до об'єктів права власності (також навряд чи такий перелік буде вичерпним), оскільки, крім вже наведеної аргументації, не зрозумілим видається словосполучення «певна організаційна форма», оскільки підставою для набуття права власності, у тому числі на інформацію, є конкретні юридичні факти, а не форма їх вираження.

Ст. 177 ЦК України визначає, що об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі інформація. Втім, зважаючи на феномен інформації і можливості набуття на неї права власності, що надає нам законодавець, на підставі ст. 177 ЦК України, можна припустити, що така можливість є правовою фікцією. Як ми вже зазначали, усталеним є підхід, що інформація за своєю правовою природою є немайновим благом, однак віднесення її на законодавчому рівні до речей і відтак – можливості виступати у цивільному обороті, спричиняє ситуацію, коли на об'єкт, який є нематеріальним, може виникати право власності. Оскільки фікція являє собою універсальний техніко-юридичний прийом розробки та реалізації норм права, суть якого полягає у визнанні неіснуючого положення існуючим та навпаки, яке відіграє особливе призначення у механізмі правового регулювання суспільних відносин та являється одним зі способів подолання невизначеності у правовому регулюванні. І як зазначає О.В. Танімов, використання правової фікції на сучасному етапі розвитку права виявляється в її використанні у нових галузях права, які ще формуються, зокрема у таких як інформаційне право⁸.

Так, у процесі здійснення творчої, інтелектуальної діяльності можуть з'являтися об'єкти інтелектуальної власності. І як зазначає М.М. Мікуліна, основна проблема полягає у тому, що у разі закріплення

⁵ Петров Є.В. Інформація як об'єкт правовідносин / Є.В. Петров // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Спецвипуск. – X., 2001. – С. 251.

⁶ Марущак А.І. Цивільні права на інформацію / А.І. Марущак // Юридичний вісник. – № 3 (12). – 2009. – С. 35.

⁷ Баранов О.А. Право власності на інформацію / О.А. Баранов // Правова інформатика. – № 1 (17). – 2008. – С. 17.

⁸ Танімов О.В. Юридические фикции и проблемы их применения в информационном праве / О.В. Танімов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/yuridicheskie-fiksii-i-problemy-ikh-primeneniya-v-informatsionnom-prave>

інформації на матеріальному носіїв виникають об'єкти: 1) нематеріальний, тобто власне інформація і 2) матеріальний носій. До того ж інформація є ще й нематеріальним результатом інтелектуальної діяльності фізичної особи. З цього випливає, що інформація є спорідненою з такими об'єктами цивільного права, як особисті немайнові блага і об'єкти інтелектуальної власності⁹. Однак, якщо інформація так чи інакше являється об'єктом правовідношення, перебуває в обороті, то чи можна говорити лише про нематеріальність інформації? З приводу цього виникають наступні міркування.

Здійснення будь-якої діяльності, так чи інакше, пов'язано із використанням інформації. Втім, феномен інформації полягає у багатогранності її використання і підстав виникнення. Зважаючи на унікальність інформації, надзвичайної її важливості в окремих випадках для інших осіб, а відтак і можливими зловживаннями правами у цій сфері, наведемо такий приклад. Служба безпеки України затримала поліцейського за підозрою у продажу відомостей з інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ. Згідно з повідомленням, поліцейський, маючи доступ до автоматизованої інформаційної системи МВС, систематично продавав інформацію про наявність судимостей і дозвіл на носіння зброї громадянам України. Правоохоронці затримали поліцейського у Дарницькому районі Києва на зупинці громадського транспорту, де він отримував 3 тисячі гривень від чергового клієнта¹⁰. На жаль, це непоодиноким випадком щодо продажу інформації, доступ до якої обмежено. На сайті Інтернет-видання «Крапка» міститься інформація про те, що рівнянина спіймали на продажі інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в автоматизованих системах. Поліцейські встановили, що 31-річний чоловік розмістив оголошення на одному із сайтів про продаж відомостей із бази одного з державних реєстрів з особистими та реєстраційними даними. Відповідно до «Положення про реєстрацію фізичних осіб у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків», затвердженого наказом Міністерства доходів і зборів України № 779 від 10.12.2013, ці відомості є інформацією з обмеженим доступом та використовуються контролюючими органами виключно для здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства України. Правоохоронці встановили два факти продажу зазначеної інформації за 800 та 995 гривень відповідно. Своїми діями чоловік порушив вимоги статей 11 та 21 Закону України «Про інформацію», статей 3 і 5 Закону України «Про захист персональних даних» та вчинив злочин, передбачений частинами 1, 2 статті 361-2 Кримінального кодексу України (несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації)¹¹. Таким чином, продаж інформації у сучасному суспільстві асоціюється з незаконними діями, зловживанням службовим становищем, а відтак і зловживанням правом.

Таким чином, інформацію як об'єкт цивільних прав можна розглядати як окрему річ або товар (у контексті ЦК України); як немайнове благо; як складову чи елемент іншого об'єкта (матеріального носія інформації), який являється його невіддільною частиною, і втілений у відповідну матеріальну форму. Крім того, коли певна інформація складає предмет договору (із наведених прикладів, договорів купівлі – продажу), така інформація перетворюється на товар, а форма закріплення такої інформації для її подальшого передання не завжди має принципове значення, адже вона може передаватись і усно. Так, постає питання: чи стає особа власником такої інформації? Право власності логічно передує цивільному обороту, тобто право власності на інформацію до моменту її відчуження має належати іншій особі. А із наведених прикладів особи, що здійснювали продаж інформації, мали доступ до неї у силу своїх службових обов'язків, і здійснювали її продаж не маючи на те жодних підстав. Це означає, що одна й та сама інформація може відчуватись не одноразово, на відміну від речі чи іншого майна. У цьому аспекті деякі правники висувають тезу щодо «фізичної невідчужуваності» інформації¹². На думку прибічників цієї теорії, виникає ситуація, за якої при переході інформації від однієї особи до іншої, інформація не зникає, а залишається у мозку як матеріальному носіїв інформації. Тобто, учені спираються на біологічні властивості мозку¹³. Однак ми погоджуємось з точкою зору А.А. Самохвалова, що людський мозок не може бути носієм інформації в юридичному значенні¹⁴. Також існує думка, що задля можливості обороту інформації необхідна її об'єктивація, тобто збереження її на матеріаль-

⁹ Мікуліна М.М. Щодо інформаційної приватності фізичної особи / М.М. Мікуліна // Держава і право. – Випуск. 60. – С. 215.

¹⁰ Електронний ресурс – Режим доступу : <https://hromadske.ua/posts/u-kyievi-zatrymano-politseiskoho-za-pidozroiu-u-prodazhu-informatsii-z-systemy-mvs>

¹¹ За продаж інформації рівнянин може потрапити у в'язницю на п'ять років. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://krapka.rv.ua/2017/06/04/za-prodazh-informatsiyi-rivnyanyn-mozhe-potrapyty-u-vyaznytsyu-na-pyat-rokiv/>

¹² Яриш О. Вплив критерію невідчужуваності на цивільну оборотоздатність інформації / О. Яриш // Юридична Україна. – № 11. – 2004. – С. 81.

¹³ Там само.

¹⁴ Самохвалов А.А. Інформація как объект гражданских прав / А.А. Самохвалов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uristy.ucoz.ru/publ/21-1-0-969>

ному ресурсі¹⁵. Втім, усна інформація, яка ніяким чином не зафіксована, не виключає можливості її оборотоздатності і передачі від однієї особи до іншої. Тому наявність матеріального носія не впливає на можливість обігу інформації. А особливістю передачі інформації від людини до іншої особи є те, що вона не зникає (як це відбувається при передачі речі, що супроводжується виникненням права власності в іншій особі), а залишається у пам'яті людини, тобто не зникає одразу, і може залишатися у пам'яті людини стільки часу, наскільки це можливо враховуючи індивідуальні особливості кожної конкретної людини. Однак, навіть передача інформації на матеріальному носії, також не виключає можливість того, що у відчужувача такої інформації залишаться копії такої інформації. Або ж у силу службового становища особа має доступ до інформації з обмеженим доступом, і здійснює незаконний її продаж. Оскільки право власності – це право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Зміст права власності складає права володіння, користування та розпорядження своїм майном. Тому у такому випадку власнику інформації одночасно повинні належати три перелічені правомочності, що складають зміст права власності. Однак у випадку відчуження інформації ми знову ж таки наштовхуємось на феномен інформації. Адже для того, щоб відчужити інформацію, необхідно бути її власником, а у більшості випадків особа або має доступ до інформації з обмеженим доступом або ж виконує доручення щодо її збору з подальшою передачею замовнику. Звісно такі дії залишаються поза межами правового поля.

Однак законодавча база дозволяє прийти і до інших висновків. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про порядок розпорядження геологічною інформацією»¹⁶ від 13.06.1995 № 423: в абз. 2 ст. 2 йдеться про те, що геологічна інформація є об'єктом товарних відносин і може використовуватись як частина внеску до статутного фонду під час створення підприємств. Так, і набуття права власності на геологічну інформацію прямо передбачено постановою у ст. 3–4, відповідно до яких геологічна інформація, створена (придбана) на кошти державного бюджету, є державною власністю і реалізується Держгеонадра згідно з цим Положенням. Геологічна інформація, створена (придбана) на власні кошти юридичних та фізичних осіб, є їх власністю. Реалізація цієї інформації здійснюється її власником за погодженням з Держгеонадра. У статті 5 постанови зазначено, що геологічна інформація незалежно від форми власності підлягає обов'язковій реєстрації та обліку у Державному інформаційному геологічному фонді Держгеонадра. Отже, звідси висновок, що право власності на інформацію може виникати на підставі закону, однак, як і передбачає ЦК України, необхідно дотримуватись процедури набуття права власності на річ, у даному випадку такою річчю виступає інформація. Тому, державна реєстрація інформації (геологічна інформація) у відповідному органі є умовою виникнення права власності. Таким чином, можна говорити по подвійну природу інформації, щодо якої можливе виникнення права власності, та розглядати як правову фікцію, коли особа набуває де-факто право володіння, користування та розпорядження нею, однак така інформація залишається у володінні іншої особи, з повторною можливістю відчуження такої інформації.

У результаті викладеного приходимо до наступних **висновків**. Попри те, чи закріплена інформація на матеріальному носії чи ні, вона може виступати як об'єкт правовідношення у цивільному обороті. І незалежно від уречевленої форми може виступати як товар, задовольняючи таким чином інтереси інших осіб, які зацікавлені в її отриманні як на платній, так і безоплатній основі. Однак передання такої інформації, не означає втрату такої інформації в особи, яка її надає, тому що залишається фактичний зв'язок людини з інформацією, оскільки людина не перестає бути носієм такої інформації. Продаж інформації з обмеженим доступом є проявом зловживання правом посадових осіб в інформаційних правових відносинах, що обумовлюється безперешкодним доступом таких осіб до інформаційного ресурсу, що містить конфіденційну інформацію. Виникнення права власності на інформацію можливе лише у випадках, визначених спеціальним законодавством, в якому це прямо зазначено з визначеною процедурою набуття права власності на конкретний вид інформації. Закріплення інформації як об'єкта цивільних прав і віднесення такого об'єкта законодавцем до речі обумовило ситуацію можливості виникнення права власності на інформацію, що, на наш погляд, являється правовою фікцією.

Анотація

У статті досліджуються та аналізуються правові підстави продажу інформації та підстави набуття на неї права власності. У зв'язку з чим, у межах даної праці, автор розглядає інформацію як річ (товар). Зокрема,

¹⁵ Яриш О. Вплив критерію невідчужуваності на цивільну оборотоздатність інформації / О. Яриш // Юридична Україна. – № 11. – 2014. – С. 84.

¹⁶ Про затвердження Положення про порядок розпорядження геологічною інформацією : Постанова КМУ від 13.06.1995 № 423. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/423-95-%D0%BF>

що стосується правовідносин, в яких предметом договору виступає інформація. Зроблено висновок, що відчуження речі можливо у випадку, якщо продавець є її власником. Втім таке положення не завжди може бути адаптовано, якщо відчуженню підлягає інформація. Автором наводиться твердження, що при набутті інформації, в особи не виникає право власності на неї, адже на відміну від речі, одна й та ж сама інформація може бути відчужена неодноразово, крім того, особа не може засвідчити право власності на неї згідно положень цивільного законодавства про право власності, крім випадків, коли така процедура чітко визначена законом для окремих видів інформації.

Summary

This article explores and analyses the legal grounds of information sale and the grounds for acquisition of relevant property rights. In this connection, in the framework of this work, the author considers information as an item (product). In particular, the legal relations when the subject of the contract is information. It is concluded that alienation of an item is possible in case when the seller is its owner. However, this approach may not always be adapted if the the subject of alienation is information. The author states that the acquisition of information gives a person no right of possession of it, because unlike other products, the same information can be alienated repeatedly, in addition a person cannot verify ownership in accordance with the provisions of the the civil legislation regarding the right of property, except the cases where such procedure is clearly defined by law for certain types of information.

Використана література:

1. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed20110106> (ст. 38 втратила чинність)
2. Філоненко С. Право на інформацію: публічну й не дуже / С. Філоненко // Віче. – № 11. – 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://veche.kiev.ua/journal/2592/>
3. Марущак А.І. Цивільні права на інформацію / А.І. Марущак // Юридичний вісник. – № 3 (12). – 2009. – С. 33–36.
4. Кохановська О.В. Основні теорії у сфері інформаційних правовідносин: концепція інформаційних прав як приватно-правового інституту і теорія інформаційного права як галузі права у сучасній правовій доктрині України / О.В. Кохановська // Приватне право. – № 1. – 2013. – С. 186–200.
5. Петров Є.В. Інформація як об'єкт правовідносин / Є.В. Петров // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Спецвипуск. – X., 2001. – С. 249–252.
6. Баранов О.А. Право власності на інформацію / О.А. Баранов // Правова інформатика. – № 1 (17). – 2008. – С. 15–19.
7. Танимов О.В. Юридические фикции и проблемы их применения в информационном праве / О.В. Танимов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/yuridicheskie-fiktsii-i-problemy-ikhrimeneniya-v-informatsionnom-prave>
8. Мікуліна М.М. Щодо інформаційної приватності фізичної особи / М.М. Мікуліна // Держава і право. – Випуск. 60. – С. 214–218.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://hromadske.ua/posts/u-kyievi-zatrymano-politseiskoho-za-pidozroi-u-prodazhu-informatsii-z-systemy-mvs>
10. За продаж інформації рівнянин може потрапити у в'язницю на п'ять років. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://krapka.rv.ua/2017/06/04/za-prodazh-informatsiyi-rivnyanyn-mozhe-potrapyty-u-vyaznytsyu-na-pyat-rokiv/>
11. Яриш О. Вплив критерію невідчужуваності на цивільну оборотоздатність інформації / О. Яриш // Юридична Україна. – № 11. – 2004. – С. 80–85.
12. Самохвалов А.А. Информация как объект гражданских прав / А.А. Самохвалов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uristy.ucoz.ru/publ/21-1-0-969>
13. Про затвердження Положення про порядок розпорядження геологічною інформацією : Постанова КМУ від 13.06.1995 № 423. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/423-95-%D0%BF>

Daria Marits,

*PhD in Legal Sciences, Associate Professor
of Information Law Department and Intellectual Property Rights,
National Technical University of Ukraine
"Kiev Polytechnic Institute after Igor Sikorsky"*